

SPIS TREŚCI

Historia jako nauka	7
Czas w historii	7
Najdawniejsze dzieje człowieka	8

STAROŻYTNOŚĆ

Mezopotamia	13
Egipt	14
Palestyna	21
Życie codzienne w starożytnej Grecji	24
Wojny perskie	26
W demokratycznych Atenach	28
Władza w Sparcie	30
Wierzenia Greków	31
Igrzyska olimpijskie	32
Kultura starożytnych Greków	34
Akropol	34
Teatr ateński	34
Architektura i sztuka	35
Literatura grecka	36
Nauka	36
Aleksander Macedoński podbija świat	36
Aleksander Wielki jako wódz i polityk	37
Monarchia w Grecji	38
Założenie Rzymu	38
Republika rzymska, czyli jak Rzymianie zarządzili swoim państwem ..	40
Od Cezara do cesarstwa	43
Kultura starożytnego Rzymu	45
Wierzenia religijne w państwie rzymskim	47
Powstanie i rozwój chrześcijaństwa	47
Organizacja chrześcijan	48
Powstanie Kościoła	48
Upadek cesarstwa rzymskiego. Podział imperium	49
Nowy Rzym – Konstantynopol	50
Arabowie	51

ŚREDNIOWIECZE

Państwo Franków	57
Organizacja i kultura państwa karolińskiego	57
Społeczeństwo średniowieczne – każdy ma swojego pana	58
Słowianie	60
Początki państwa polskiego	61
Pierwszy historyczny władca Polski	61
Chrzest Polski i jego znaczenie	62
Zjazd w Gnieźnie	63
Pierwszy król na ziemiach polskich	64
Organizacja państwa polskiego za pierwszych Piastów	65
Korona i tiara	67
Kościół jednoczy średniowieczną Europę	67
Papież i cesarz – Henryk IV przeciw Grzegorzowi VII	67
Polska w czasach Bolesława Krzywoustego	68
Testament Bolesława Krzywoustego	70
Tatarzy	71
Osadnictwo wiejskie i lokacja miast	72
Odbudowa Królestwa Polskiego	73
Państwo Kazimierza Wielkiego	75
Polityka zagraniczna, czyli stosunki z sąsiadami	75
Wzmocnienie wewnętrzne kraju	76
Unia Polski z Litwą	80
Wielka wojna z zakonem krzyżackim (1409–1411)	82
Wojna trzynastoletnia	83
Kultura późnego średniowiecza	85
Kultura rycerska	85
Sztuka gotycka	87

CZASY NOWOŻYTNE – OD RENESANSU DO OŚWIECENIA

Humanizm i odrodzenie	91
Reformacja	92
Na sejmie walnym	93
Rzeczpospolita Obojga Narodów	95
Pierwsze wolne elekcje	97
Wojny Rzeczypospolitej w XVII w.	99
Wojny ze Szwecją	99
Potop szwedzki 1655–1660	99

Powstanie Chmielnickiego i wojny z Rosją	100
Wojny z Turcją	102
Czasy saskie	104
Rosja, Austria i Prusy w 1 połowie XVIII w.	105
O naprawę Rzeczypospolitej	107
Ostatnia wolna elekcja. I rozbiór Polski	107
Dzieło Sejmu Wielkiego (Sejmu Czteroletniego) 1788–1792	109
Znaczenie Konstytucji 3 maja 1791 r.	110
Ostatnie lata I Rzeczypospolitej	111
Insurekcja kościuszkowska. III rozbiór Polski	113
Oświecenie	116
Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej	117
Rewolucja francuska	120

XIX WIEK

Napoleon Bonaparte	127
Polacy u boku Napoleona (Legiony Polskie)	127
Księstwo Warszawskie	129
Nowy porządek w Europie po kongresie wiedeńskim	132
Królestwo Polskie	134
Powstanie listopadowe	136
Próby powstańcze na ziemiach polskich w 1846 r.	138
Powstanie styczniowe	138
Początki nowoczesnej demokracji	141
Narodziny ideologii	142

LATA 1914–1945: POLSKA I EUROPA

I wojna światowa 1914–1918	147
Legiony	147
Rewolucja październikowa	148
Polska 1918–1939	148
11 listopada 1918	148
Wojna polsko-bolszewicka	148
Kształtowanie się granic II Rzeczypospolitej	149
Odbudowa państwa polskiego	150
Przewrót majowy i rządy sanacji	152
Konstytucja kwietniowa	153
Między dwiema potęgami	154

Totalitaryzm	154
Włochy: faszyzm	155
Niemcy: narodowy socjalizm – nazizm	155
Związek Radziecki: komunizm	156
Pakt Ribbentrop-Mołotow	157
II wojna światowa	157
Polska w latach II wojny światowej	159
Kampania wrześniowa	159
Po klęsce wrześniowej – Polska pod okupacją	160
Powstanie warszawskie	162

OD ZAKOŃCZENIA II WOJNY ŚWIATOWEJ DO POCZĄTKU XXI WIEKU

Podzielony świat	167
Polska Ludowa	167
Skutki II wojny światowej	167
Lata 40. i 50.	168
Lata 50., 60. i 70.	169
Rewolucja „Solidarności”	171
Stan wojenny	172
Obrady „okrągłego stołu”	172
Jesień narodów	173
W III Rzeczypospolitej	173
Polska w NATO	175
Zjednoczona Europa	175
Świat w XXI wieku	176
Wiedza o społeczeństwie – ważne pojęcia	179
Słowniczek terminów historycznych	181

<i>Biblia, czyli Pismo Święte</i>	
<i>Stary Testament</i>	<i>Nowy Testament</i>
zawiera: opis stworzenia świata, dzieje narodu żydowskiego, przymierze Boga Jahwe z Abrahamem i Mojżeszem, Dekalog i prorocтва, a także Księgę Psalmów, czyli Psalterz	zawiera: 4 Ewangelie: Mateusza, Marka, Łukasza i Jana, Dzieje Apostolskie, Listy św. Pawła i Apokalipsę św. Jana

ŻYCIE CODZIENNE W STAROŻYTNEJ GRECJI

Grecja jest położona na południu Półwyspu Bałkańskiego, leżącego w południowo-wschodniej Europie. Grecja starożytna zajmowała też wyspy na Morzu Egejskim (m. in. Rodos, Eubea, Lesbos i najbardziej na południe wysunięta Kreta). Łądowe obszary Grecji otaczają morza: Jońskie, Śródziemne i Egejskie. Silnie rozwinięta linia brzegowa, z licznymi niewielkimi zatokami, sprzyjała budowie bezpiecznych przystani i rozwojowi żeglugi.

Grecja to kraina górzysta, na jej terenach jest mało ziemi uprawnej. Ciepły i łagodny klimat umożliwił jednak rozwój ogrodnictwa, uprawy winnej latorośli i oliwki. Zbocza górskie stanowiły tereny pastwisk, na których hodowano owce, kozy, osły, muły, woły, świnię.

Pasma górskie podzieliły Grecję na odrębne, samodzielne całości, co utrudniało komunikację wewnątrz kraju. W ten sposób sama przyroda przyczyniła się do powstania niezależnych miast-państw, które były złożone z centrum miejskiego i obszaru otaczającego, gdzie leżały pola i pastwiska. Państwa-miasta, zwane **polis**, rządziły się wedle własnych praw, a wspólnota obywateli decydowała o własnych losach.

Zapamiętaj!

Historia Grecji jest właściwie historią wielu miast greckich, ponieważ Grecy nie utworzyli w starożytności jednego państwa. Jednak mimo odrębności polis, ludność Grecji mówiła tym samym językiem, miała wspólne obyczaje i wierzenia, nazywała siebie **Hellenami**, a swój kraj **Helladą**.

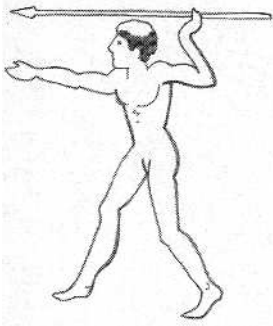
Warunki naturalne, w jakich żyli Grecy, miały ogromny wpływ na ich sposób życia oraz **zajęcia**, jakimi się trudnili. Mieszkańcy obszarów górzystych (które przeważają w Grecji) zajmowali się **pasterstwem**: hodowali owiec, kóz, świń i bydła. W dolinach, na nizinach i wzdłuż wybrzeży moż-

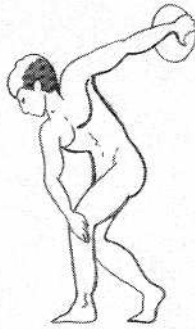
Świat grecki w II tysiącleciu p.n.e.

na było uprawiać zboże i warzywa, zakładać winnice i gaje oliwne, część ludności trudniła się więc **rolnictwem**. Inni wykonywali prace **rzemieślnicze**: byli kowalami (m. in. wyrabiali broń), garncarzami (wykorzystywali do tego celu złoża gliny ceramicznej), tkali i barwili tkaniny, byli zdolnymi artystami-rzeźbiarzami oraz twórcami wyrobów złotniczych. Wielu Greków żyjących na wybrzeżach trudniło się **rybołówstwem**.

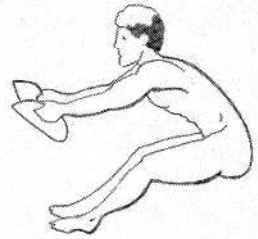
Położenie Grecji spowodowało również, że jej mieszkańcy stali się budowniczymi okrętów i **żeglarzami**, którzy jako **kupcy** ruszali ze swoimi towarami do innych krajów.

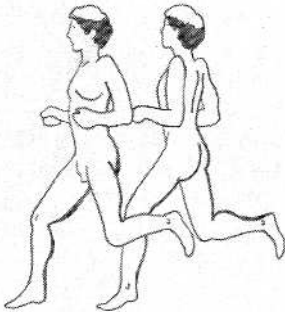
rzut oszczepem

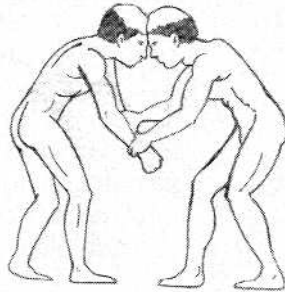
rzut dyskiem

skok w dal

biegi

zapasy

Dyscypliny sportowe

Do programu igrzysk włączono z czasem wyścigi rydwanów zaprzęgniętych w dwa lub cztery konie. Pędzące wozy ścigały się na torze zwanym **hipodromem**. Były to zawody bardzo niebezpieczne, dostarczające widzom wielu emocji.

Czy wiesz, że...

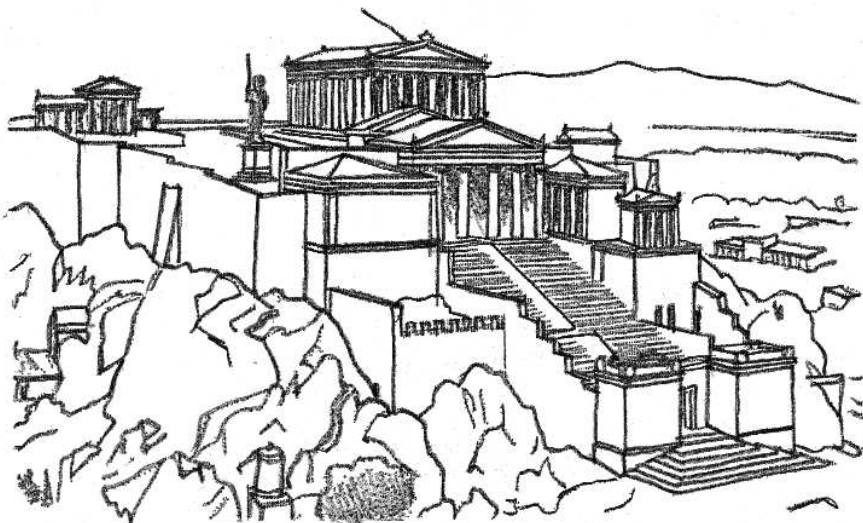
Idea igrzysk olimpijskich wskrzeszona została przez barona francuskiego Pierre'a de Coubertin, który w 1896 roku zorganizował w Atenach pierwsze nowożytne igrzyska olimpijskie.

KULTURA STAROŻYTNYCH GREKÓW

Starożytni Grecy wnieśli do kultury, nauki i sztuki ogromny wkład. Stworzyli dzieła tak różnorodne i wspaniałe, że budziły one zachwyt innych ludów starożytnych (m. in. Egipcjan i Rzymian). Z bogatego dorobku kulturalnego starożytnych Greków narody europejskie czerpały przez długie wieki cenne wzory dla swej twórczości artystycznej.

AKROPOL

Akropol to wzgórze w Atenach, na którym znajdowały się najpiękniejsze budowle wykonane z marmuru, pełne rzeźb, płaskorzeźb i posągów. Najwspanialszą z nich był **Partenon**, świątynia Ateny Dziewicy, uważany za szczytowe osiągnięcie architektury greckiej. W pobliżu świątyni znajdował się olbrzymi (12 m) posąg bogini Ateny, w pełnej zbroi, z włócznią w ręce. Zabudową Akropolu kierował jeden z najświetniejszych artystów greckich – **Fidiasz**. W czasach Peryklesa (V w. p.n.e.) Akropol był największą świętością i dumą Ateńczyków.

Akropol

TEATR ATEŃSKI

Teatr w Atenach zbudowany był pod gołym niebem. Przedstawienia odbywały się kilka razy do roku z okazji świąt ku czci Dionizosa. Każde-

Polska za panowania Kazimierza Wielkiego (1333–1370)

- umocnił wewnętrznie kraj, ujednolicając prawo, co przybrało formę statutów Kazimierza Wielkiego, wprowadził system urzędów centralnych;
- utworzył skarb państwa (zarządzany przez podskarbiego), przeznaczając na dochody państwa wpływy z kopalń soli, z ceł i handlu;
- wzmocnił obronność Polski, budując warowne zamki i otaczając miasta kamiennymi murami;
- założył Akademię Krakowską w 1364 r.;
- prowadził pokojową politykę zagraniczną;
- dzięki polityce Kazimierza Wielkiego wzrosła pozycja międzynarodowa państwa polskiego, a jego władca miał wpływ na wydarzenia w Europie Środkowo-Wschodniej.

Kazimierz Wielki zmarł w 1370 r. Był ostatnim przedstawicielem dynastii Piastów, których panowanie w Polsce trwało 5 wieków. Od czasów założyciela dynastii, Mieszka I, jej władcy zjednoczyli sąsiednie plemiona w królestwo polskie. Doprowadzili do wzrostu znaczenia Polski wśród krajów Europy Środkowej. Najważniejszym tego momentem było przyjęcie chrześcijaństwa i wejście w krąg kultury zachodnio-chrześcijańskiej (łacińskiej).

Dzięki wybitnym władcom Polska przetrwała okres osłabienia w czasach rozbitcia dzielnicowego. Władysław Łokietek doprowadził do przywrócenia królestwa polskiego. Od czasów Łokietka i Kazimierza Wielkiego zaczęto używać nazwy Korona Królestwa Polskiego, która oznaczała nienaruszalność ziem polskich i rozdział osoby króla od państwa (państwo nie było już prywatną własnością króla).

UNIA POLSKI Z LITWĄ

Po bezpotomnej śmierci ostatniego króla z rodu Piastów, Kazimierza Wielkiego (1370 r.), zgodnie z zawartą wcześniej umową z Węgry, prawo do korony polskiej przeszło na dynastię Andegawenów. Ludwik Węgierski nie miał syna i za zgodę na dziedziczenie tronu polskiego przez jedną z jego córek nadał polskiej szlachcie przywilej. Przywilej wydany w Koszycach zwolnił szlachtę z podatków prócz 2 groszy z łana chłopskiego. Był to pierwszy w dziejach Polski **przywilej stanowy** dla szlachty.

Następczynią króla Ludwika została jego najmłodsza córka Jadwiga, która w wieku 11 lat przyjechała do Krakowa (1384 r.), gdzie została koronowana na króla Polski.

Panowie polscy postanowili ofiarować rękę królowej wielkiemu księciu Litwy – Jagielle. Wielkie Księstwo Litewskie było sąsiadującym z Polską państwem, które do XIV wieku przyłączyło ogromne tereny Rusi (dzisiejszej Białorusi i Ukrainy). Państwo to pozostawało jeszcze pogańskie, choć ludność ruska była wyznania chrześcijańskiego – obrządku wschodniego (prawosławni).

Zapamiętaj!

Decydującym powodem, który doprowadził do zjednoczenia Polski z Litwą, było zagrożenie obu państw przez Krzyżaków. Państwo zakonne dążyło do powiększenia swego terytorium kosztem Polski (Pomorze Gdańskie) i Litwy (Żmudź); w ten sposób odcinało te państwa od Bałtyku, co osłabiało je gospodarczo.

Litwa liczyła na to, że dzięki związkowi z Polską powstrzyma rosnącą potęgę Księstwa Moskiewskiego.

Związek dwóch państw, czyli **unię** zawarto w **Krewie w 1385 r.** Umowa zawierała następujące warunki, których dotrzymać miał Jagiełło w zamian za koronę polską i małżeństwo z królową Jadwigą:

- przyjęcie wraz z poddanymi religii chrześcijańskiej;
- przyłączenie ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego do Polski;
- odzyskanie ziem utraconych przez Polskę (Pomorze, Śląsk).

królowa Jadwiga
Polska

książę Jagiełło
Litwa

zagrożenie przez najazdy Krzyżaków doprowadziło do **unii** w Krewie w 1385 r., czyli dobrowolnego związku dwóch państw.

W 1386 roku odbył się w Lublinie zjazd możnowładców i szlachty, na którym drogą wyboru, czyli **elekcji** powołano Jagiełłę na tron polski. W tym samym roku w katedrze na Wawelu w Krakowie miał miejsce chrzest Jagiełły, w czasie którego otrzymał on imię Władysław, a następnie ślub z Jadwigą i koronacja na króla Polski.

Zapamiętaj!

Władysław Jagiełło (1386–1434) zapoczątkował rządy nowej po Piastach **dynastii Jagiellonów**, która niemal przez dwa stulecia miała władać federacją państw Polski i Litwy, a także zasiadać na tronie czeskim i węgierskim. Polskę i Litwę łączyła tylko osoba władcy (**unia personalna**); do rzeczywistego połączenia w jedno państwo (**unia realna**) doprowadził Zygmunt August w 1569 r. Powstała wówczas Rzeczpospolita Obojga Narodów.

ne interesom Francji, przeżywało trudności gospodarcze i finansowe, spowodowane m.in. kosztami wojny.

NOWY PORZĄDEK W EUROPIE PO KONGRESIE WIEDEŃSKIM

W latach **1814–1815** został zwołany do Wiednia zjazd monarchów i dyplomatów europejskich w celu ustalenia zmian w Europie po pokonaniu Napoleona. Zjazd ten nazwany został **kongresem wiedeńskim** (kongres to inaczej zgromadzenie).

Państwa decydujące na kongresie: Rosja (cesarz Aleksander I), Anglia, Prusy, Austria (kanclerz Klemens Lothar von Metternich), dopuszczona Francja (minister spraw zagranicznych Karol Talleyrand)

Cele kongresu: przywrócenie dawnego przedrewolucyjnego porządku społecznego, przywrócenie władzy monarchom usuniętym przez rewolucję lub Napoleona, uregulowanie na nowo granic państw, zapewnienie pokoju.

Główne postanowienia i zasady, którymi kierował się kongres:

- zasada **legitymizmu** (zapowiedź powrotu do władzy dynastii wygnanych w czasie wojen napoleońskich, według teorii, że „prawa historyczne” dynastii pochodzą od Boga);
- zasada **równowagi europejskiej** (żadne państwo nie powinno mieć przewagi na kontynencie europejskim).

W wyniku postanowień kongresu wiedeńskiego ziemie Księstwa Warszawskiego zostały podzielone pomiędzy Rosję, Prusy i Austrię.

Terytorium	Zależność i nadzór	Sposób rządzenia
Królestwo Polskie	Rosja	własna konstytucja i administracja, królem „po wieczne czasy” zostawał każdorazowy car Rosji
Wielkie Księstwo Poznańskie	Prusy	polskie urzędy i szkolnictwo
Rzeczpospolita Krakowska (Kraków i okolice)	Prusy Rosja Austria	ograniczona autonomia – częściowo władzę sprawowali Polacy

